

LANDSCAPE LAB –hanke 2004-2007

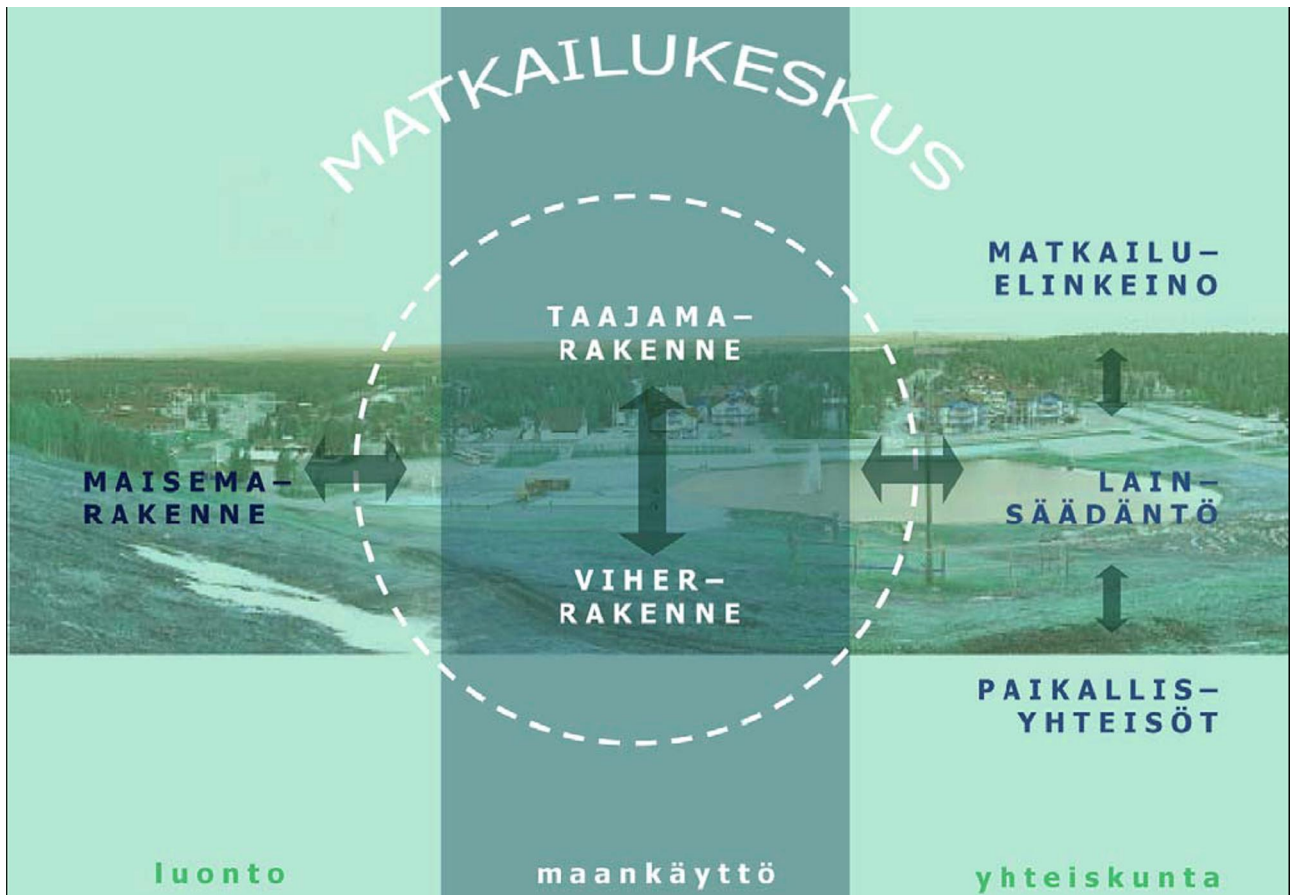
Jukka Jokimäki & Marja-Liisa Kaisanlahti-Jokimäki
2008

Kuva: Ilpo Okkonen

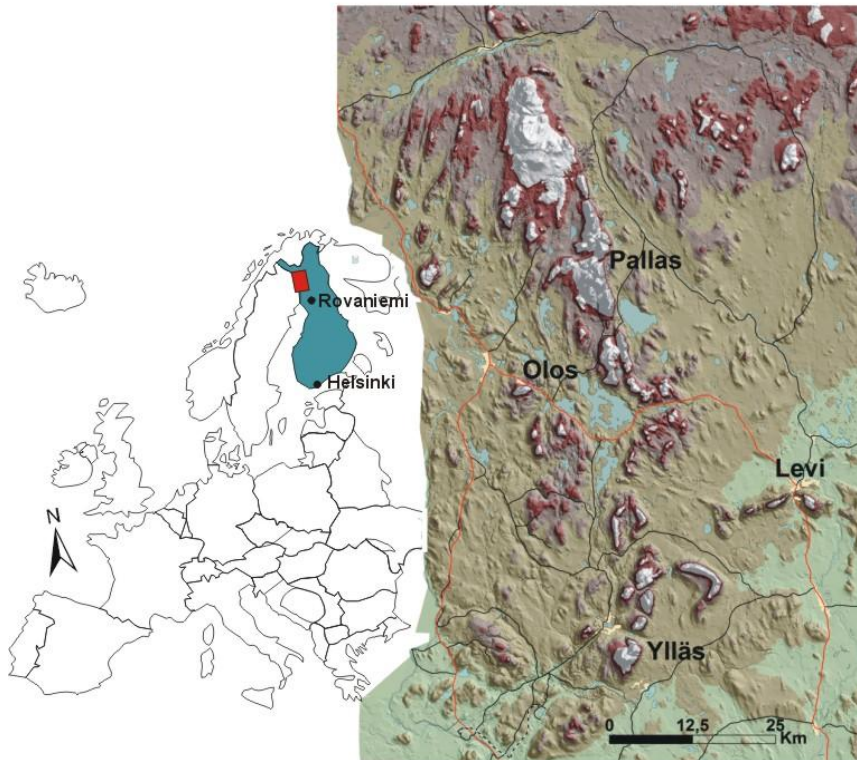
Matkailualueet maisemalaboratoriona – Työvälineitä kestävän matkailun edistämiseen (LANDSCAPE LAB) –hankkeen lähtökohtana oli lisääntynyt tiedon tarve kasvavan matkailun vaikutuksista luontoon, kulttuuriin ja paikallisiin yhteisöihin. Omat haasteensa matkailualueiden kehittämislle tuo matkailukohteiden sijainti arvokkaiden suojelualueiden välittömässä läheisyydessä. Pohjoinen, herkkä luonto asettaa erityisiä haasteita kestävän matkailun kehittämislle sekä alueiden hoidon ja käytön suunnittelulle. Kestävän matkailun periaatteiden ja arvojen noudattaminen takaa osaltaan alueiden luonnon ja vetovoimaisuuden säilymisen.

Luontomatkailukeskuksen maisemaa ja ympäristöä muovaavat ja toisiinsa vaikuttavat perustekijät.

Lapin yliopiston Arktisen keskuksen koordinoimassa ja hallinnoimassa EU LIFE Ympäristö -ohjelman rahoittamassa hankkeessa *Matkailualueet maisemalaboratoriona -Työvälineitä kestävän matkailun edistämiseen (LANDSCAPE LAB)* -hankkeessa tarkasteltiin luontoon suuntautuvan matkailun kestävyyttä ekologisesta, sosiaalisesta ja kulttuurisesta näkökulmasta. LANDSCAPE LAB -hankkeessa etsittiin ja testattiin sopivia indikaattoreita ilmentämään matkailualueiden ja ympäristön välistä suhdetta, tilaa ja muutosta. LANDSCAPE LAB –hankkeen tavoitteena oli kehittää ja esitellä menetelmiä, joiden avulla voidaan arvioida, seurata ja suunnata matkailun alueellisia vaikutuksia.

Hankkeen toteuttamisalueen matkailukeskuksiin, Kittilän Leville ja Kolarin Ylläkselle tuotettiin muuallekin Eurooppaan vastaavanlaisiin kohteisiin sovellettavissa oleva ekologisen ja sosiokulttuurisen kestävyysmittaristo. LANDSCAPE LAB –hankkeessa kehitetyillä menetelmillä matkailuelinkeinon parissa toimivat voivat arvioida ja edistää matkailun kestävyttä.

LANDSCAPE LAB –hankkeen toimialue (Kuva: P. Sarala).

LANDSCAPE LAB -hankkeessa oli mukana useita yhteistyötahoja: tutkimuslaitoksia, yliopistoja, arkkitehtuuriyrittäjiä, oppilaitoksia sekä toteuttamisalueen kuntia:

- Arkkitehtuuritoimisto Arktes Oy
- GTK, Pohjois-Suomen yksikkö
- MTT, Kasvituotannon tutkimus, Rovaniemi
- Metsähallitus
- Metla, Kolarin ja Rovaniemen toimintayksiköt
- Oulun yliopiston kasvitieteellinen puutarha
- RKTL, Oulu riistan- ja kalantutkimus
- Lapin ammattiopisto, Luonto- ja ympäristöala

Osarahoittaja kunnat:

- Kittilän kunta
- Kolarin kunta

Hanke käynnistyi syyskuussa 2004 ja se päättyi lokakuussa 2007. LANDSCAPE LAB -hanke eteni kuutena toisiaan täydentävänä, rinnakkaisena osatehtävänä.

Osatehtävä	Tehtävän sisältö	Tehtävän kesto	Toteuttajat
LABLAND	matkailukeskusten ekologisesti, kulttuurisesti ja visuaalisesti kestävä taajamarakenne	1.1.2005-31.8.2006	MTT, Lapin yliopisto, GTK, LUMO, Arktes Oy
LABECO	matkailukeskusten ympäristövaikutusten laajuus ja tyypit	1.10.2004-31.10.2007	Arktinen keskus, Metla, Metsähallitus, Lapin ammattiopisto, RKTL
LABSOC	matkailukeskusten yhteisöjen toiminnalliset ja sosiaaliset rakenteet	1.1.2005-31.12.2006	Lapin yliopisto, Metla, MTT
LABPLANT	kasvimateriaalin tuottaminen maisemasuunnitteluun, viherrakentamiseen ja ennallistamiseen	1.9.2004-31.10.2007	Oulun yliopisto, Lapin ammattiopisto
HALLINTO	hankkeen hallinnointi, raportointi komissiolle ja ohjausryhmätyöskentely	1.9.2004-31.10.2007	Arktinen keskus
TIEDOTUS	mediatiedotteet, www-sivut, esitteet, opaskirjat, raportit, konferenssi, seminaarit, näyttely ja opastus	1.9.2004-31.10.2007	Arktinen keskus

LANDSCAPE LAB –hankkeen osatehtävät, sisältö, kesto sekä toteuttajat.

Osatehtävien päätoimia olivat seuraavat toimenpiteet:

- maisema-analyysit koskien alueiden geologiaa, maisemarakennetta, maankäytön historiaa, äänimaisemaa ja matkailijoiden maisemakokemuksia (LABLAND)
- matkailukeskusten linnuston inventointi, häiriöherkkien lajien kartoitus ja kestävä luontomatkailun indikaattoreiden testaus (LABECO)
- matkailukeskusten väestöön, elinkeinoihin ja maankäyttöön liittyvien perustietojen sekä eri ryhmien ympäristöasenteiden selvittäminen (LABSOC)
- kestävien kasvilajien valinta, lisäysmenetelmien kehittäminen ja kasvimateriaalin tuottaminen esittelyalueille (LABPLANT)
- opastus ja koulutus

LABLAND –osatehtävässä hyödynnettiin tehokkaasti olemassa olevaa tietoa (mm. karttoja, suunnitelmia, valokuvia), joita täydennettiin maastoinventointien avulla (mm. geologiset inventoinnit, maisema- ja viherrakenneanalyysit, äänimaisema-analyysit, maisemamielikuva-analyysit). LABECO –osatehtävässä käytettiin olemassa olevia aineistoja (mm. Metsähallituksen suojelualueilta keräämää aineistoa, riistakolmiolaskenta-aineistoja sekä tietoja kotkien pesimämenestyksestä). Lisäksi selvitettiin lintujen pistelaskentojen avulla matkailukeskusten vaikutuksia pesimälinnustoon, lumijälkilaskennoin matkailun vaikutuksia nisäkäslajistoon sekä tekopesäkokeiden avulla matkailun vaikutuksia lintujen pesimämenestykseen. LABSOC –osatehtävä selvitti eri ryhmien näkemyksiä matkailualueiden kehittämisestä haastattelututkimusten avulla. LABPLANT –osatehtävässä hyödynnettiin hankekumppaneiden halussa olevaa tieto-taitoa pohjoisessa menestyvistä kasvilajeista. Kasveja lisättiin siemenistä, kasvullisista osista tai mikrolisäyksellä laboratorioissa.

LANDSCAPE LAB -hankkeessa tuotettiin uutta tietoa matkailun ympäristö- ja maisemavaikutuksista, luontoaktiviteeteista, ympäristöasenteista ja maankäytöstä sekä annettiin suosituksia matkailualueiden suunnittelun ja ympäristöhoidon käyttöön.

LABLAND –osatehtävän tulosten mukaan matkailualueiden maankäytön suunnittelun tulisi olla osallistavaa ja perustua maiseman perustekijöihin ja niiden vuorovaikutukseen. Maisemarakenne osoittaa, miten herkkiä maiseman eri vyöhykkeet ovat maankäytön aiheuttamille muutoksille. Viherrakenteen ja viheraluejärjestelmän analyysi on hyvä työkalu silloin, kun pohditaan matkailukeskusten kasvustrategioiden vaikutuksia. Paikkatietojärjestelmät auttavat osaltaan moninaisten aineistojen hyödyntämisestä matkailualueiden hoidon ja käytön suunnittelussa.

Vyöhyke	Laki	Ylärinne	Alarinne	Laakso
Kuvaus	Tunturien ja vaarojen korkeimmat, usein puuttomat ja/tai rakkautuneet laet	Tunturien ja vaarojen rinteiden ohutmoreeniset tai lohkaraiset yläosat	Loivat, moreeni-peitteiset tunturien ja vaarojen alarinteet	Soistuneet, paksuturpeiset alavat alueet ja vesistöjen varret
Kasvuolosuhde	Karu ja kuiva	Karu, paikoin rehevä (kurujen lehdot)	Niukkaravinteisesta ravinteikkaaseen	Ravinteikas ja rehevä
Muutoksensietokyky	Heikko	Heikko	Kohtalainen / hyvä	Hyvä / kohtalainen / heikko
Vesitalous	Vedenjakaja	Valuma-alue	Valuma-alue	Kerääntymisalue
Suosittelava maankäyttö	Viheralue: retkeily ja urheilu	Viheralue: retkeily ja urheilu, suojavyöhyke	Matkailurakentaminen	Vanhat kyläalueet

Maiseman vyöhykkeiden (merkitty värein) ominaisuudet ja muutoksensietokyky sekä ekologisesti, visuaalisesti ja kulttuurisesti kestävä maankäyttö (Taustakuva: K. Lehtinen).

LABECO –osatehtävässä etsittiin ja testattiin sopivia indikaattoreita, joiden avulla voitaisiin arvioida matkailukeskusten ja virkistyskäytöstä aiheutuvia luontovaikutuksia.

	Indikaattori	Mittari
Maisemaindikaattorit	Maiseman muutoksensietokyky	Maisemarakenne
	Viheralueiden laatu	Viherrakenne
	Visuaalinen monimuotoisuus	Maiseman solmukohdat
	Maiseman vetovoimaisuus	Matkailijoiden määrät
	Kävijätyytyväisyys	Kävijätyytyväisyysindeksi
Geologiset ja hydrogeologiset indikaattorit	Geologinen monimuotoisuus	Alueella esiintyvien maa- ja kallioperämuodostumien säilyneisyys
	Maa-ainesten kestävä käyttö	Maa-aineisten otto
	Vesitalous I	Pinta- ja pohjavesien määrä ja laatu
	Vesitalous II	Vesistöjen rehevöityminen
	Vesitalous III	Hulevesien määrä ja virtaukset
	Vesitalous IV	Hydrogeologiset muutokset
	Yleinen maankamaran kulumisherkyys	Alueen maa- ja kallioperän säilyneisyys
	Reitistön kuluminen	Reittien kuluminen
Ekologiset indikaattorit	Erämaaeliöstön säilyminen	Erämaalintujen osuus lintuyhteisöstä
	Eliöstön kaupungistuminen	Kaupunkilintujen osuus lintuyhteisöstä
	Matkailukeskusten lajiston kaupunkilaistuminen	Harakoiden ja varisten runsaus
	Häiriöherkkien lajien esiintyminen	Kotkan esiintyminen reviirillä ja pesimämenestys
	Lintujen pesimämenestys	Tekopesien hävikki
	Polkujen kuluminen	Polkujen leveys ja syvyys
	Tunturimaaston kuluminen I	Sammalten ja jäkälän yhteispeittävyys
	Tunturimaaston kuluminen II	Variksenmarjan peittävyys
	Ympäristön viihtyvyys	Roskien määrä taukopaikoilla
	Osallistuminen	Tiedottaminen käynnissä olevista muutoksista, esimerkiksi maankäytössä
Sosiaaliset indikaattorit	Vuorovaikutteisuus	Paikallisten toimijoiden osallistuminen kaavahankkeiden ym. yleisötilaisuuksiin
	Matkailun hyväksyttävyys	Paikallisyhteisön suhtautuminen matkailuun
	Paikallisten ympäristön- ja luonnonkäyttö	Mahdollisuus jatkaa kulttuuriin kuuluvaa toimintaa kuten perinteistä luonnonkäyttöä

Matkailualueiden kestävä kehittäminen mitaamiseen soveltuvia indikaattoreita.

Häiriöherkät lajit välttelevät esiintymisessään matkailukeskuksia. Esimerkiksi kotkat pesivät lähimmillään noin 10 km etäisyydellä matkailukeskuksista. Kaupunkilinnut hyötyvät matkailukeskuksista ja niiden runsautta voidaan käyttää arvioitaessa matkailukusten luonnon kaupungistumisastetta. Keskuksia välttelevien lajien runsautta voidaan puolestaan käyttää arvioitaessa matkailualueiden ”erämaisuuksia”. Jänis ja kettu hyötyvät luontomatkailuun liittyvistä rakentamistoiminnasta. Varislinnut, etenkin harakka, hyötyvät matkailukeskuksista. Varislintujen runsastumisen myötä maassa pesivien lintujen pesimämenestys on matkailukeskuksissa heikempi kuin niitä ympäröivillä alueilla. Tunturikankaat ja –koivikot ovat herkkiä tallausvaikutukselle. à Kotka (kuva J. Luhta).

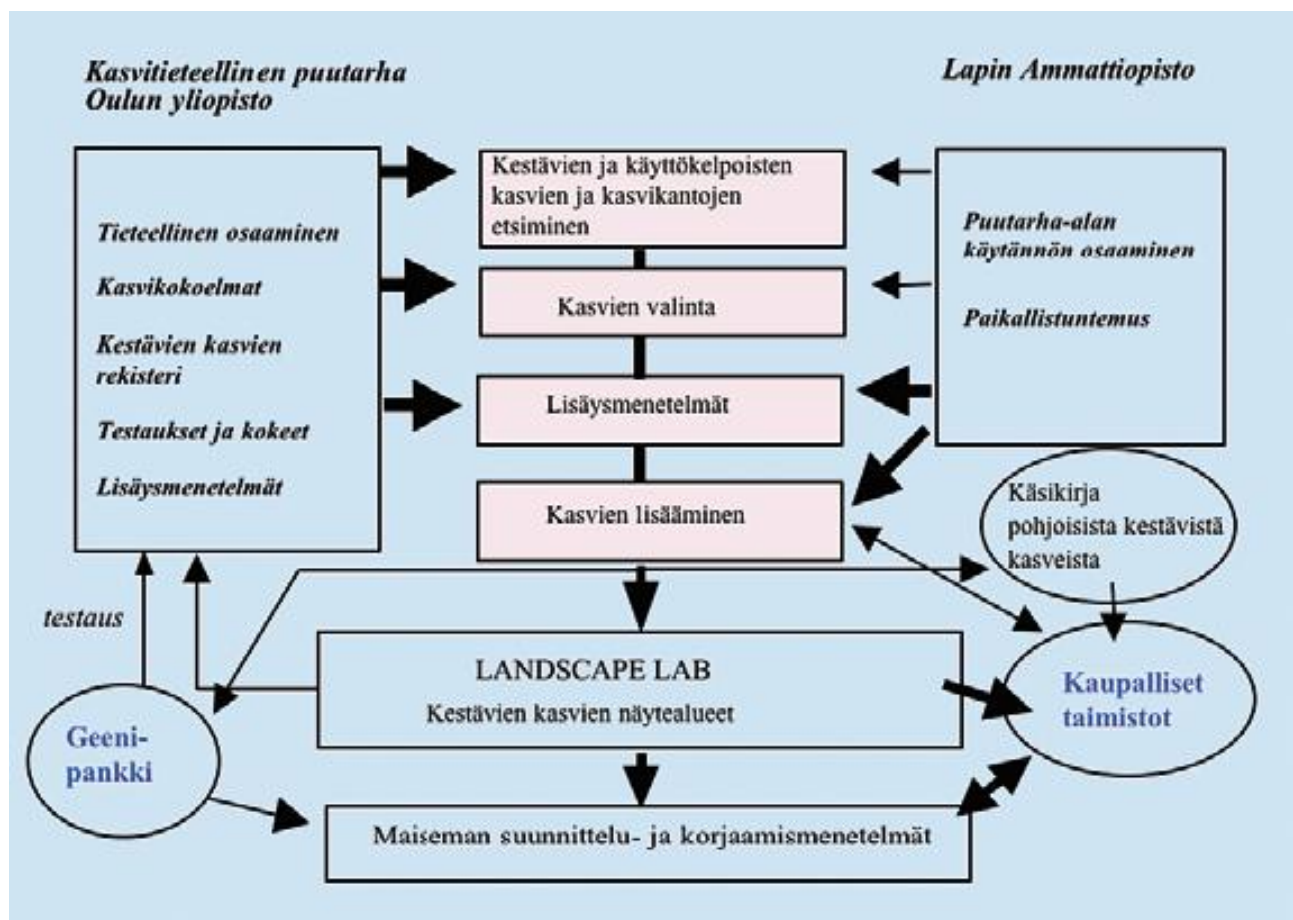
LABSOC –osatehtävän mukaan matkailukeskusten ihmisyhteisöt eroavat rakenteeltaan ympäröivien maaseutujen ihmisyhteisöjen rakenteesta. Matkailu on parantanut paikallisten ihmisten työllisyystilannetta, mutta samalla paikalliset ihmiset ovat huolissaan matkailukeskusten suurista kasvusuunnitelmista. Pitkiä aikoja matkailukeskuksissa viettävät lomaosakkeiden tai –mökkien omistajat haluaisivat vaikuttaa entistä enemmän matkailualueiden kehitykseen. Etenkin sesonkityöläiset ovat matkailualueiden hoidon ja käytön kannalta haastava kohderyhmä. He ovat potentiaalisia uusia asukkaita mutta toistaiseksi heidän näkemyksiään matkailualueiden kehittämisessä on huomioitu varsin vähän. Fokusryhmätyöskentely vaikuttaa hyvältä osallistamismenetelmältä.

Menetelmä	Kuvaus	Vahvuudet	Heikkoudet
Media	yleiset ilmoitukset, lehdistötiedotteet	tiedon jakamisen tehokkuus	ei osallistavaa
Yleisötilaisuudet	usein tiedollisia tapaamisia tai julkisia kuulemisia	osa muodollista osallistumista, mahdollisuus yleisölle kertoa mielipiteensä	kokoa ääripää: "kovaaäänisimmät" tulevat kuulluiksi, edustavuus?
Pienryhmätyöskentely*	vuorovaikuttavia tapaamisia eri osapuolten välillä	vuorovaikutteisuus, autenttinen keskustelu (mahdollisuus reagoida toisten argumentteihin), mukanaolo	edustavuus, edellytyksenä työskentelyn hyvä suunnittelu
Kommentointikierrokset	mahdollisuus ulkopuolisille tahoille kommentoida luonnoksia	osa muodollista osallistumista, sopii hyvin organisoituneille ryhmille	ei vuorovaikutteista, ei sovellu yksityishenkilöille tai järjestäytymättömille ryhmille
Kyselyt, haastattelut, esitteet, sosiaalisten arvojen kartoitus**	postikyselyt, haastattelut, erilaiset esitteet, joiden kautta toivotaan kommentteja, työkirjat	voi tarjota vastavuoroisen / kaksisuuntaisen tiedonkulun kanavan, saavuttaa suuren yleisön	useimmiten ei vuorovaikutteista, kallista, vastausprosentti jää usein alhaiseksi
Neuvoa-antavat ryhmät	pieniä osoitettuja intressiryhmiä, joita pyydetään eri prosessin vaiheessa neuvomaan suunnittelijoita ja päätöksentekijöitä	jatkuvuus osallistamisprosessissa, osalliset voivat tarjota teknistä ja arvopohjaista tietoa	edustavuus – usein elitististä, edellytyksenä osallisten sitoutuminen
Fokusryhmät	kertaluonteisia tapaamisia eri näkökulmia edustavien osallisten välillä, reaktio esim. uusiin ideoihin	voi täydentää muita metodeja, muista menetelmistä riippumaton kommunikaation muoto	edustavuus
Elektroniset verkostot	Teknologian ja internetin hyödyntämien toimijoiden välisessä kommunikaatiossa	täydentää muita menetelmiä	kaikilla ei ole tietokonetta
Konfliktinratkaisumenetelmät	neuvottelu, sovittelu	voivat säästää aikaa ja oikeudellisia kuluja	usein toteutuu vasta kun vuorovaikutus on ollut tehokasta
Yhteistyö	pitkäaikainen vuorovaikutussuhde eri intressiryhmien välillä	rakentaa sosiaalista pääomaa, konsensusta ja innovatiivisia ratkaisuja	ei helppo ratkaisu, tulee aloittaa jo prosessin alussa ja avoimuus vaatii panostusta

* ks. Mäntysalo & Nyman 2002; ** ks. Pelkonen & Tyräinen 2005

Esimerkkejä osallistamisen menetelmistä, niiden vahvuuksista ja heikkouksista (muokattu Randolphin 2004 pohjalta)

LABPLANT –osatehtävän mukaan ennen viherrakentamisessa ja ennallistamisessa käytettävien menetelmien ja kasvilajien valintaa tulee selvittää paikalliset kasvuolosuhteet, alueen tuleva käyttötarkoitus ja käyttäjämäärät. Pohjoisilla alueilla tulisi suosia paikallisia luonnonkasvialkuperiä sekä ilmastollisesti kestäviä koristekasvialkuperiä. Viherrakentamisen ja ennallistamisen kasvimateriaali tulisi hankkia paikallisten taimituottajien kautta.

LABLAND –osatehtävän toimintakaavio, jossa näkyvät käytännön työvaiheet sekä tulokset.

LANDSCAPE LAB –hanke on tuottanut uutta tietoa matkailukeskusten vaikutuksista ympäröivään luontoon ja paikallisyhteisöihin. Hanke on kehittänyt menetelmiä matkailun luontovaikutusten arviointia, viherrakentamista ja ennallistamista varten. Hankkeessa testatut menetelmät ja indikaattorit edesauttavat matkailualueiden kestävästä kehittämisestä ja siten alueiden luonnon vetovoimaisuuden säilymistä ja paikallistalouden kehittymistä. Hankkeessa tuotetut kolme opaskirjaa (*Maisemälähtöinen maankäytönsuunnittelu luontomatkailukeskuksissa, Matkailualueiden kestävyysindikaattorit ja Pohjoisen matkailuympäristön kestävät kasvit*) auttavat osaltaan matkailualueiden kestävästä kehittämisestä vastuussa olevien henkilöiden toimintaa. Huomioimalla matkailualueiden kehittämisessä taloudellisten tekijöiden ohella myös ekologisen, sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyyskomponentit, voidaan matkailualueita kehittää ekotehokkaasti. Matkailijoiden ympäristötietoisuuden kasvaessa, matkailualueiden tulee kiinnittää entistä enemmän huomiota alueiden kestävästä kehittämisestä. Maisemien ja luonnon yleisen vetovoimaisuuden säilyttämiseksi, matkailualueiden tulisi mitata ja seurata ympäristönsä tilaa ja vetovoimaisuutta säännöllisesti sopivien indikaattoreiden avulla. Mikäli ympäristöasiat eivät ole kunnossa, matkailijat siirtyvät helposti muualle ja tällä voi olla merkittäviä negatiivisia seurauksia aluetaloudelle. Hankkeessa tuotetut tulokset ovat sovellettavissa myös muihin pohjoisten alueiden matkailukeskuksiin, kuten myös Keski-Euroopan vuoristoalueilla sijaitseviin luontomatkailukeskuksiin.

LANDSCAPE LAB -hankkeen lopputuotteita olivat:

- perusselvitykset matkailukeskusten väestö- ja elinkeinorakenteesta sekä maankäytöstä
- maisemarakenteeseen perustuvan viheraluejärjestelmän perusrunko
- maisemälähtöistä maankäyttöä, maisemanhoitoa ja rakennustapaa koskevat suositukset
- opaskirja maisemälähtöisen maankäytönsuunnittelusta luontomatkailukeskuksissa
- opaskirja matkailualueiden kestävyysindikaattoreista
- opaskirja pohjoisen matkailuympäristön kestävästä kasveista
- kestäviä kasvilajeja ja viherrakentamista esittelevät näytealueet
- lukuisat tieteelliset ja käytännönläheiset artikkelit
- kansainvälinen matkailualan konferenssi ja konferenssiesitelmiin perustuva julkaisu
- kestävästä matkailusta kertova näyttely
- koulutustapahtumat
- www.arcticcentre.org/landscapelab, josta löytyvät mm. hankkeen tuottamat julkaisut

Yhteystiedot:

Jukka Jokimäki, Arktinen keskus,
Lapin yliopisto, PL 122, 96101
Rovaniemi
etunimi.sukunimi@ulapland.fi
www.arcticcentre.org/landscapelab

à Levi keskus; Kittilä (kuva:
Suunnittelukeskus Oy).

